

Naša narodna noša v zgodovini.

S. Rutar.

NAJSTAREJŠI narodni noši dobimo redke sledove le v staroslovenskih grobovih. Iz njih spoznamo, da so se stari Slovenci nek- daj oblačili v platno, katero so si sami doma tka- li. Iz njega so si napravljali hlače in ohlapno dolgo srajco, katero so spuščali prosto preko hlač (tuniko). Po vsej priliki je bila ta noša podobna sedanji belokranjski in hrvaški noši. Nakit so naši predniki posebno ljubili. Moški in ženske so nosil okoli glave platneno obvezo, od katere so ob sencih viseli po dva ali trije srebrni ali bron- sti obročki. Roke so bile okrašene s prstani, v katere so bili vdeleni stekleni biseri. Premožnej- ši so imeli na srajcah tudi okrašene zaponke.

Kmalu je pri obleki začelo prevladovati sukno. Slovensko kmečko nošo 13. stoletja pre- vzamemo lahko iz popisa slovenskega umeščenja na gospo-svetskem polju. Koroški vojvoda, ki je moral nastopiti v slovenski kmečki obleki, je bil opravljen na sledeč način: "Imel je hlače in suknjo iz sivega blaga. Poslednja je segala ne- koliko čez kolena in bila zadaj z razporki odprta. Na nogah je imel opanke, ki so bile z jermeni do- bro privezane, na glavi siv klobuk z vrvico ena- ke barve. Ogrnil se je s preprostim sivim pla- ščem in vzel v roko palico."

Iz tega popisa spoznamo, da je bila že sred- njeveška kmečka noša precej taka, kakršna je bi- la v navadi za Valvasorjevih časa v 17. stoletju po Kranjskem. Glavni deli so bili: daljša vrhnja suknja iz domačega sivkastega blaga (lodna), ena- ke hlače, segajoče do kolen, širokokrajen klobuk in opanke ali lesene coklje na nogah.

Žensko nošo 13. stoletja nam opisuje Ulrik Lichtenštanski. Srečal je namreč na svojem vi- teškem pohodu blizu Kinderberga na Zgornjem Štajerskem Slovenko, ki se je hotela z njim na bojišču meriti. Ta žena je bila preoblečeni vitez Oton Buhovski. Opravo slovenske žene nam pri tej priliki Ulrik tako-le opisuje: "Dve dolgi kiti sta ji viseli celo doli čez sedlo; na sebi je imela "godeže", kar je obleka slovenskih žen, a vrh tega še tudi "šapelj" jako drag in bogat".

To poročilo nemškega viteza nas spominja na dolgotrajno slovensko navado, da so neomože- na dekleta nosile kite viseče preko hrbtna, med tem ko so jih zakonske žene splevale okoli glave in si jih pritrjevale. "Godeži" so bile neke vrste vrh- nja obleka, "šapelj" pa je bila obveza za glavo, ki je bila zlasti spredaj na čelu bogato vezana in okrašena.

Iz naslednjega stoletja imamo zanimiv po- pis zgodopisca Frančiška di Toppo, ki je videl ob slovesnem umeščenju patrijarha Bertranda leta 1334. slovenske noše v Akvileji in jih na sledeči način opisuje: "Prebivalci kraških gora so bili po- kriti s temnimi kapami, obšitimi s kožuho ali vidrovino in rdečim čopom na vrhu. Nosili so sive jopiče in kratke hlače, ki so bile pod kolenom brez gumba in izpod katerih so se kazale rdeče ali višnjeve dolge nogavice. Nekateri so nosili tudi visoke, debele in podkovane škornje, v rokah so držali ali imeli na ramo naslonjeno debelo gor- jačo. . ."

Iz opisa furlanskega zgodopisca ni težko spo- znati nošo, ki se je pri kmečkih prebivalcih trža- ške okolice z malimi spremembami ohranila do da- našnjega časa; kratke hlače z razporki ob strani, kratka suknja in kosmata kapa, ki je pač v novej- šem času izgubila rdeči čop.

Z raznobarvnimi trakovi obšita krila, beli ali rdeči modrci, ki so obsegali "ošpetelj" s širokimi nabranimi rokavi so se od tistih dob podedovali od rodu do rodu in šele najnovejši čas izginjajo med narodom.

Ljudska noša je bila v Valvazorjevem času še precej ista, kakor jo posnamemo iz najstarej- ših opisov: pri moških širokokrajen klobuk, kraj- ša ali daljša suknja, hlače iz domačega sivega ali temnega blaga barvaste nogavice in nizki čevlji. Tovorniki so hodili v visokih škornjih in imeli po eno ped širok usnjen pas okoli ledij. Poleti so se oblačili v belo ali črno platneno obleko. Krašev- ci so nosili široke hlače iz grobega sukna (Pump- hosen), kratke jopiče in kape iz klobučevine. Pri Vipavcih opazimo naložene, zgubane ovratnike, ki so gotovo došli iz bližnje Italije.

Za Valvazorja so hodili kmetje še oboroženi s sabljami. Tu in tam so imeli namesto dolgih pušk "čakane", to je palice z železnimi kljukami ali pa vsaj drenove gorjače. Ni bilo zlepa videti kakega kmeta brez palice.

O Tolminskem poroča S. Rutar sledeče:

Tudi obleka in noša je bila v preteklih sto- letjih vsa drugačna, nego dandanes. Kakor je imel vsak stan svoje lastno pravo in postavo, tako se je tudi vsak drugače oblačil. L. 1671. izda vlada zakon, kako se ima vsak stan (naštela jih je osem) oblačiti, da bi posamezni ne trošili pre- več za svojo obleko, in da bi se nižji stanovi ne prevzeli v obleki nad višjimi. Šega je v preteklih stoletjih zahtevala, da so se moški brili in nosili

svoje lase zvezane v kito, ki jim je visela po hrbtu. Na glavi so nosili kmetje velike klobuke z okroglim oglavjem in širokimi krajci, tako da niso potrebovali dežnika. Po vrhu obleke (kratka janjka, kratke hlače, dolge nogavice in nizki čevlji) so nosili dolge ohlapne suknje iz domačega "bukovega" sukna. Poleti so obuvali bele ali črne prtene hlače ("prtenice"). Ledja so si prepasovali pod suknjo s širokim, usnjatim ali suknenim pasom, za katerim so nosili v nožnicah svoje dolge, nezaprte nože.

Ženske so devale na glavo zelo velike bele "peče". Ubožnejše so nosile peče iz domačega platna. Lase so spletale v kite in jih zavijale na

vrhu glave ter pretikale skozi nje medene igle ("špalet") ki so imele na obeh koncih svetle krogle. Tudi okoli vratu so nosile bel, domač robec. Ledja so si prepasale s štiri prste širokim plavim pasom, debelim in trdim, ali lepo pletenim. Vrh tega so nosile navadno še drug železen ali meden pas "sklepanec", imenovan, tako da jim je prišlo krilo visoko nad život. Moderc in krilo sta bila sešita, ali vsak druge barve. Spredaj so nosile široke predpasnike, na nogah rdeče (ali bele) nogavice in majhne črne čevlje. Po zimi so nosile tudi kratke kožuhe in po nekaterih krajih škornje do kolen. Za posebne svečanosti so začele tudi kmetice nositi "avbe".

Umbrija.

V. Vodusek.

O, hotel bi vas vanjo zapeljati,
da dali bi srce kot v zlato zibelko.
Čutili bi ljubezen zasijati:
potem bi laže, laže šli za njo.

In peljal bi vas kakor k sveti rani
da položili vanjo bi roke
in bi verjeli, da življenje hrani:
potem bi vzeli milost si iz nje.

Kristus in družina.

Kardinal Bertram piše: "Kristus je postal v vsem nam enak, razven v grehu. Mi smo njegovi sorodniki. Zato smemo tako prijateljsko z njim občevati.

On je imel smisel za družinsko življenje. Njegov dom je najsvetejši med vsemi družinami. Izvolil si je siromašen dom. Namenoma. Ne smemo misliti, da je bogastvo vir družinske sreče. V njegovi ubožni hišici je vladala nad človeška sreča. Tam ni bilo niti sence sebičnosti in čutenosti ali poltenosti. Tam je vladala ljubezen in požrtvovalnost.

K temu pridenimo še Jezusovo otroško pokorščino. Kako so strmeli angelji, ki so videli Luciferjev napuh, nad detinsko pokorščino Sina božjega.

Vse radosti in žrtve družinskega življenja je hotel Jezus tukaj užiti. Ni ga slikarja, ki bi mogel naslikati srečo njegove otroške ljubeznivosti. "Jezus najljubeznivejši!" ga pozdravljamo z angeli v Nazaretu.

Junaka je bila ta družinska ljubezen, brez sledu vsake slabotne mehkušnosti. Ko je volja Očetova terjala ločitev, prelomil je Jezus vezi najnežnejše vdanosti. Volja nebeskega Očeta mu je bila čez vse. "Ali nista vedela, da moram biti v tem, kar je mojega Očeta?" se glasi že iz ust dvanajstletnega na svetem kraju. Ta podrejenost volji božji je prevladala nad močjo družinske ljubezni.

Potem je prišla ura, ko je Jezus moral zapustiti družino, kjer že takorekoč ni poznal svoje matere. "Kdo je moja mati in kdo so moji bratje?" Toda tudi takrat ljubezen do družine ni izginila iz njegovega srca. Vprav nasprotno! Takrat je pokazal Jezus, da njegova rodbinska ljubezen vse objema. Takrat je postalo "Srce Jezusovo bogato za vse", ki hrepene po tisti združitvi src, ki jo je označil Tomaž Kempčan z besedami "družinsko prijateljstvo Jezusovo."

Prvi čudež je posvetil Jezus novo ustanovljeni družini. Vino kot simbol poročene ljubezni je podal v Kani novo poročencema. Tako je storil pri ustanovitvi naravne družine, taisto je storil, ko je ustanovil duševno družino apostolskega zbora.

Isto rodbinsko prisrčnost in zaupnost opazamo v njegovem sožitju z apostoli. Vse je delil z njimi. Pomakali so kruh z njim vred v isto skledo.

Družinska ljubezen je bila, ki je nagibala Gospoda, da se je tako rad mudil v Betaniji v hiši Lazarjevi in obeh plemenitih sester. Prav tako ganjen se je v srcu razžalostil, ko je ob naimskih vratih ugledal vdovo, jokajočo nad smrtjo edinega sina. Nemara je že takrat mislil na svojo lastno mater, ki bo kmalu nato jokala in žalovala nad njim?

Še na križu se razodeva njegova družinska ljubezen. "Glej, tvoja mati, glej tvoj sin!" Umirajoči Gospod ni hotel prej nagniti svoje glave, dokler ni oživitvoril te nove edinstvene družinske vezi duhovnega materinstva in duhovnega sinovstva.

Ali bom rekel preveč, še trdim, da je vprav družinska ljubezen v Srcu Jezusovem tisto, kar nam Zveličar posebno približuje?

"Noben narod ni tako velik, da bi imel bogve, ki bi mu bili tako blizu, kakor je nam blizu naš Bog."

V luči teh žarkov božjega Srca umevamo bolj in bolj celotni pomen posvečenja družin božjemu Srcu Jezusovemu. Vprav družinam je posvečal svojo ljubezen. Stoletja, v katerih že biva skrit v tabernaklju, kopni po tem, kako bi prinesel družinsko srečo v domove.

Po družinski sreči žejamo vsi. Hočeš uživati tako čisto ljubezen, dovoli Srcu Jezusovemu, da pride v tvojo hišo. Nauči se čitati v njegovem Srcu. Ni je krasnejše knjige nego je Srce Sina človekovega.